

szetének, különösen szerkesztő és atmoszférateremtő erejének minden erejét fölmutatta. A történet Lili és Péter többé-kevésbé elfogult, hazugságot igazsággal vegyítő vallomási alapján egészül ki fokozatosan újabb részletekkel, s ezt szövik át Dédé személyes emlékezései, reflexiói. Ezeket sem hagyományos kronológia szabályozza, mint ahogy Lili és Péter vallomásait sem, hanem az egyes helyzetek kínálják.

Ez az elbeszélés szorult tehát 1957-ben „magyarázat”-ra, újraértelmező „kiegészítésre”. (Az eredeti elbeszéléshez képest az eddig ismertetett szövegrészben, 1956-ban alig keletkezett lényeges módosítás. Megszaporodtak a Halász Péterre vonatkozó gyermekkori emlékek, jelleme azonban nem változott, inkább Bébével való kapcsolata lett teljesebbé. Ugyanennyit módosult Adriani Alisz alakja is: Bébé egy balatoni emléke beiktatásával „illusztrálja” az 1943-as változatban csak „deklarált” szerelmét.)

A kiegészítő keret első fele, a „bevezetés”, úgy érezzük, arra bátorít, hogy magyarázó példázatnak, mondjuk, az egykori elbeszélés 1956-os szer-

kesztőségi fogadtatását, s ennek a szerzőre gyakorolt hatását jelző példázatnak tekintsük. (Magától kínálkozik ugyanis a párhuzam a festő által a történet hőseiről festett kép és az író által ugyanezekről írott elbeszélés között.) Az Ottliknál megszokott, fegyelmet stílustól elütő „csevegő”, gunyorosan kioktató előadásmód is erre enged következtetni.

A szándékosan vázlatos-kalandos tolódásra, „epilógusra” a szerző második magyarázatát (már ideztük első mondatát) kell érvényesnek tekintenünk: Az író az 1943-tól 1956-ig eltelt idő után úgy érzi, az igazi főszereplő mégis a művész, akit a Halász Péter-félek igazában megkárosítanak, mert az idők során, alkalmazkodni tudásukkal végül is kártékonyakká lesznek. Pedig lényegükben nem változnak...

Az ilyen keretbefoglalás, a cselekmény és gondolat ekképpen való máig vezetése kétségtelenül hozzáférhetőbb tette a mai olvasó számára a művet, de föl is oldotta, könnyedebbé (és könnyebbé?) tette. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

NACSAĐY JÓZSEF

MARÓTI LAJOS: A KOLOSTOR

Ismeretlen, távoli világ kapui nyílnak meg előttünk e regényben. Egy szerzetesrend magyarországi kolostorának sok évszázados levegője csap meg; altemplomok és káptalantermek hűvös monumentalitása és a templomerkélyről monoton következetességgel alászálló fúgafutam lengi körül azt a hűz fiatalembert, akik 1949 nyarán magukra öltötték a szerzet ruháját. Akkor még mindannyian úgy gondolták: elhatározásuk egy életre szól. Legfeljebb azt nem tudták csak, hogy mit vállaltak.

A témában tulajdonképpen benne rejlik a „nagyregény” sokféle lehetősége. Ha a történet idejére gondolunk: múlt és jelen összeütközése az emberi magatartásformák morális-pszichikai keresztmetszetében; a probléma kibontása a maga társadalmi valóságában csakúgy, mint a kolostori és e világi „üdvösség” szituációjára...

Az író e lehetőségek művészi megoldásával sok helyütt adósnak marad. Több oka van ennek.

A regény alaphangját a kolostori élet, kolostori szellem aprólékos, árnyalt motivációja adja. Maróti körül-

tekintő alapossággal rajzolja, mindjárt az elején, magát a helyszínt: a XII. századi altemplomot, a káptalantermet, a noviciusiskolát, a templomkórust, de figyelme kiterjed az ebédlőre és a mosdóra is. A hangvétel rideg hűvössége, kimért szabotossága jól simul itt a tárgy természetéhez; a növendékek tanácstanal, riadt tekintete, alapvető idegenkedésük ugyanakkor már most érzékelteti a majdani konfliktus ellenpontjait. A problémák tulajdonképpen csak ezután jelentkeznek.

Egyrészt abból, hogy a hangvétel mindvégig megmarad a kívülről leíró magatartás hideg tónusánál, még akkor is, amikor a kompozíció az emberi magatartásformák kérdéseit súlypontozza. A hűz növendék közül ugyanis a legtöbb valamilyen formában felázad a kolostori szellem elidegenítő hatása ellen. Maróti e lázadásnak többnyire csak a külső formáit adja; nem látjuk a lázadók arcát, tettük indítékainak a belső, pszichikai rugói homályban maradnak.

Homályban marad a főhős, Tarró Vilmos végső elhatározásának lassan

erő folyamata is. Az ábrázolás itt főleg az elméleti fejtegetések síkján mozog; logikai premisszákkal bizonyít, s végül olyan érzésünk támad, hogy Tarró azért szakít a szerzetesrenddel, mert elhitte az író — kétségkívül impozáns filozófiai felkészültségről tanúskodó — érvelését. Az a paradox helyzet áll így elő, hogy Tarrót legelőször Einstein relativitáselmélete ábrándítja ki a rendből, s csak ezután döbben rá a kolostor emberi viszonylatokban is zárt, ellentmondásos, voltaképpen hazug voltára. A belső motiváció hiánya később megbosszulja magát: a főhős a regény végén beismeri, hogy kolostori élete alatt tulajdonképpen mindvégig a bűnt szerette. Igen, de ha ennek a „bűnnek” utánanyomozunk, alig találunk morális jelzéseket az úton. Egyszerűen arról van szó, hogy Tarró „kivitatkozta” magából ezt a kolostort — s e kivitatkozás pszichikai alapozásával az író adósunk marad.

Állam és egyház ellentmondásos történelmi helyzetét az író csak egy halvány konfliktus erejéig érinti. Tarró látogatásai a kolostor falain kívül rövid ideig tartanak csak: elvtelenséget, léhaságot lát mindenütt: és mindenben, s többnyire menekülésszerűen távozik ebből a világból. Az ábrázolás itt is fehér foltokat hagy maga után; Maróti itt sem bontja le az elméletet sokoldalú összetevőire: Nem biztos, hogy egy húszéves fiú, legyen akár szerzetesnövendék is, a társadalmi valóság-
nak csak a vallásellenes oldalát képes

felismerni, s alig hihető, hogy volt menyasszonyát is csupán elvi úton itéli meg. A külvilág erőteljes szívverése hiányzik ebből a regényből, s így történhet, hogy amikor Tarró mögött bezárulnak a kolostor kapui, úgy érzi: a másik „rosszat” választotta.

A témában fejlődő valóságos konfliktusok felszínes kezelése és kívülről elhelyezett robbanóanyaga az Epilógus hitelességét is megkérdőjelezi. Négyen találkoznak itt a volt szerzetesnövendékek közül. Tarró fásult, csalódott lett, Theofil, a hajdani „biztos” növendék a szexualitást és az italt választotta, Tibor pedig önfeladtnak csámcsog a pornográf képeken — itt ér véget a regény. A hiba ott van, hogy sorsuknak, pályájuknak ez a kifutása nem következik a regényből: jellemükből, de a kolostorból sem, hiszen Theofil például az apja miatt züllött el.

Maróti Lajos sokirányú munkásságában (fizikus, költő, esszéista) a regényírás még a legfrissebb hajtás. Hiszen *A kolostor* második regénye csak. *A világtalan* az írói eszközök árnyaltabb, arányosabb kezeléséről adott már számot. A motivációk mélysége, a szituációrajzok alaposabb megmunkálása felől *A kolostor* — szerintünk — visszalépés az első munkához képest. A segítő szándékú bíráló hang talán lendületet adhat Maróti Lajosnak az ígéretes kezdet magasabb művészettel megívott, méltóbb folytatásához. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.)

MAJOROS JÓZSEF

VERS

GYÖRE IMRE: ORFEO SZERELME

Az Orfeusz-monda — melynek hősről maig sem tudjuk, hogy történelmi személy volt-e, vagy „csak” a költészet jelentőségét szimbolizáló mítoszi hős — Homérosz óta szüntelenül visszatérő témája a költészetnek. Györe Imre képeletét is éveken át foglalkoztatta, hiszen most megjelent költői játékának első változatait már 1965-ben papírra vetette. Ő azonban — mint maga vallja — mindig elégedetlen volt a történet közismert változatával, amelyben a hős hiába száll le az alvilágba, nem képes onnan visszahozni szerelmét, mivel megszegte az alvilág urainak parancsát. Olyan hőst keresett és végül talált is Che Guevara

személyében, aki a legsötétebb erők felett is diadalmaskodik. „Orfeusz alakja — mondja a szerző — és az övé, valamiképpen összefonódott képzeletemben, s ettől a kettős, mégis egy alaktól nem tudtam szabadulni. Ennek következtében lett Orfeuszból Orfeo, s az alvilág tájai ezért hasonlítanak Dél-Amerika vidékeire. Érthető az is, hogy ennek az alvilágnak a fejedelme korántsem olyan lágyszívű, mint a görög mondában, s Orfeo élő lelkét is, azt, amitől ének az ének, meg akarja kaparintani magának.”

Györe keretes költői játékának szereplői a népmesék világát idézik. Az *Előjáték*-ban bemutatkoznak — az ösz-